

**THE ROLE OF ENTREPRENEURSHIP IN ECONOMIC DEVELOPMENT: A
COMPARATIVE ANALYSIS BETWEEN THE CITIES OF ERZURUM AND
DENIZLI**

DR. O.Selcuk EMSEN- Dr.Ayşe İRMİS- Dr.Ertugrul DELİKTAS

Assistant Professor of Economics at Atatürk University in Erzurum- Assistant Professor of Management and Organization at Pamukkale University in Denizli- Assistant Professor of Economics at Ege University in İzmir, Faculty of Economics and Administrative Sciences.

oemsen@atauni.edu.tr
airmis@pamukkale.edu.tr
deliktas62@yahoo.com

ÝKTÝSADÝ GELÝPMEDE GÝRÝPÝMCÝLÝDÝN ROLÜ- KARĐILAFTIRMALI BÝR ANALÝZ : ERZURUM-DENÝZLÝ

Ö.Selçuk EMSEN*
Ayte ÝRMÝP**
Ertuðrul DELÝKTAP***

ABSTRACT

Entrepreneurship is ‘‘ at the heart of national advantage’’and can be attached to the determinants of his ‘‘diamond’’. Linking entrepreneurship to economic development also means linking the individual level to the firm and the macro level. At the aggregate level of industries, regions and national economies the many individual entrepreneurial actions compose a mosaic of new experiments. In recent years renewed attention has been given to the role of entrepreneurship in economic development.

Our paper deals with the entrepreneurship, the understanding of entrepreneurship of businessmen and the role of entrepreneurship in economic development of the cities, Erzurum and Denizli. For this reason, a questionnaire method is used to collect data about entrepreneurial actions of the manufacturing firms in both cities.

A first goal of this paper is to determine the entrepreneurial activities and thoughts of businessmen in the rapidly industrialization process of cities. Further, it is aimed to determine the saving-investmen decisions, financial sources, and cultural codes of the entrepreneurs in both cities.

A second goal is to compare the understanding and behavior of entrepreneurship of the businessmen in Erzurum and Denizli.

A third goal is to link between entrepreneurship and economic development of these cities. The main reason of analysing this cities is that Erzurum which is one of the biggest cities of East Anatolia Region and Denizli which has recently rapidly industrialized city in Aegean Region had approximately same development level in 1970s’years, however, the development level of these cities changed in 1990s and the development gap continues to increase between in this cities .

1. Giriş

Sanayi devriminden önce, daha ziyade ticaret yapan kişiler (tacir) olarak ortaya çıkan insan tipi, sanayileşme süreci içerisinde daha değişik özellikler kazanır olmuştur. Girişimcilik özelliklerinde vukua gelen bu değişim, aynı zamanda girişimcinin ekonomik değerini ve toplumdaki önemini de çok artırmıştır. Bütün bu gelişmelerin sonucu olarak genel iktisatta da girişimcilik, emek unsurundan bağımsız olarak algılanmaya başlanmıştır ve üretim faktörleri içerisinde kabul edilir olmuştur (Müftüoğlu, 1999: 65).

Klasik anlamda girişimci, üretim faktörlerini bir araya getirerek üretim sürecinde bulunan kişidir. Bu anlamıyla girişimci, risk üstlenerek üretim sonucunda faktör gelirlerinden kâr elde etmeyi amaçlayandır. Modern anlamda girişimcilik ise, klasik tanımlamanın yeni sıra yenilikler peşinde koşan ve bu çerçevede yeni ürün ve/veya tekniklerle üretime yönelendir. Böylece yeni yatırımlar yapılacağı gibi, ileri ve geri bağlantıların olduğu yatırım sürecinin yaşanması da söz konusu olur. Aynı zamanda bu unsur, ülkenin ekonomik büyümesinin en önemli yapı taşıdır (Tekin, 1999: 1). Modern açık ekonomilerde de girişimcilik büyük önem arz eder. Çünkü

* Yrd. Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

** Yrd. Doç.Dr., Pamukkale Üniversitesi, İ.İ.B.F., Yönetim ve Organizasyon Bölümü Öğretim Üyesi.

*** Yrd. Doç.Dr., Ege Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

kaynakların yeniden dağılımına yol açan küreselleşme yapısal değişmeyi gerektirir. Bu durum ise girişimcilik için yoğun bir talebi ifade eder (Casson, 1995: 94). Bugünkü piyasaların atılan katalizörleri olan girişimciler, başkalarının kaos ya da karmaşa olarak gördükleri şeyleri fırsat olarak değerlendiren, önlerine çıkabilecek sorunları ortadan kaldıran, farklı becerileri dengeleyerek yöneten ve organize eden kişilerdir (Kuratko and Hodgetts, 1998: 5). Kişilerin davranışsal bir karakteristiği olan girişimcilik (Wennekers and Thurik, 1999: 46) bağımsız olma, kişisel ve profesyonel gelişme sağlama, üstün bir iş alternatifi olarak statüye ihtiyaç duyma, daha çok gelir elde etme ve güvenlik ihtiyacı gibi pek çok sebepten dolayı cazibedici (Ivancevich and Lorenzi, et, 1997: 509-510).

Washington Post'ta çıkan Bell Atlantic ile rekabet eden yeni telefon, kablolu yayın ve internet hizmeti birleşiminin ilanında "Bütün despotlar er ya da geç devrilir. Müşterilerini durmadan beklemeye alan despotlar genellikle daha erken devrilir" sloganıyla kendini tanıtmaya (Friedman, 1999: 93) gerçekte, şiddetli rekabet şartları içerisinde meydan okumasının ve müşterinin gücüne seslenişinin ifadesidir. Yaşanan küreselleşme olgusuyla sürekli yeniden yapılanan dünya, müşteri odaklı işletme kavramlarına yeni boyutlar eklemekte ve aynı zamanda onların kendilerini şekillendirmesine fırsat vermektedir. İnsan istek ve ihtiyaçlarının sistematik olarak karşılamak için mamuller üreten ve bu mamulleri onlara satarak kâr elde eden işletmeler, aynı zamanda mevcut kârlarını artırmak, ayakta kalabilmek ve büyüebilmek için insan ihtiyaçlarını çoğaltma ve çeşitlendirme konusunda bir kısım işletmelerle rekabet ederken, bir kısmıyla da birleşme veya işbirliğine gitmektedirler. Biraraya getirilen üretim faktörleri, daha fazla kâr elde edebilmek için mevcut müşteri istek ve ihtiyaçlarına yenilerini katarak ve bütün bunlara zamanında cevap vererek işlenmektedir. Klasik anlayıştaki gibi sadece arzulanmamamulü "ellerinden gelebildiği kadarıyla" üretme stratejisi, küreselleşme tarzıyla yeniden yapılanan dünyanın ve ülkelerin güç kaynağı olan işletmeler için yeterli olmamakta, hatta uzun dönemde işletmelerin yok olmasına sebep olmaktadır. Bu sebeptir ki; işletmeler ve onların girişimcileri yeni vizyonlarla pazarda yer almaktadırlar.

Bu çalışmada yukarıdaki tanımlar ve felsefi bakış orijinli olarak iktisadi kalkınmada önemi giderek artan girişimcilik ögesinin bölgesel gelişmişlik farklarının ortaya çıkmasındaki rolü irdelenmeye çalışılacaktır. Özellikle 1980'li yılların başında ekonomide uygulanan politikalar sonucunda milli gelir açısından Türkiye'de de önemli farklılıklar kendini göstermeye başlamıştır. Dolayısıyla ortaya çıkan gelişmişlik farkında (Denizli-Erzurum illeri açısından) girişimci unsurunun rolü belirlenmeye ve bu noktada mevcut mütepebbislerin davranışları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Kapsamı

Araştırmanın konusu, ekonomik gelişmebüyüme açısından giderek farklılaşan iki ilde girişimcilik ögesini bir kaç açıdan ele almaktadır. Özellikle 1980'de uygulamaya konulan ekonomik politikalar sonucunda milli gelir açısından Türkiye'de önemli farklılıklar kendini göstermeye başlamıştır. Çalışmada Türkiye'de ortaya çıkan gelişmişlik farkında girişimci faktörünün ne derecede etkili olduğu ve ayrıca mevcut mütepebbislerin davranışları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın birinci amacı; gittikçe hızlanan sanayileşme sürecinde işadamlarının girişimci rolleriyle ilgili mevcut durumlarının tespit etmektir. Bu bağlamda, girişimcilerin yatırım yaparken nasıl bir yapı kurdukları, finans

kaynakları, tasarruflarını ve servetlerini ne amaçla ve nasıl kullandıklarını ortaya konulması düşünülmektedir.

İkinci amaç ise, Ege'de sanayileşme açısından önemli bir gelişme kat etmiş Denizli ili ile Doğu Anadolu'nun büyük şehirlerinden biri olan Erzurum ilindeki girişimcilik ruhu tespit edilerek karşılaştırma yapmaktır. Çalışmada Erzurum ile Denizli illerinin seçilme sebebi, 1970'li yıllarda fert başına milli gelir açısından Erzurum 24., Denizli 38. sırada olmasına karşılık; 1997'de Erzurum'un 69. sığaya gerilemiş olması, Denizli'nin ise 16. sığaya (bkz. DPT, 1999: 19-20; Ervak, 1999: 1; Pengün, 1998: 95) yükselmiş olmasıdır. Aradan geçen süre içerisinde ortaya çıkan farkın bir çok faktörün varlığının yanı sıra çalışmanın konusunu teşkil eden girişimcilikle ilgili hangi faktörlerden kaynaklandığının tespiti karşılaştırmaya temel teşkil edecektir.

Çalışmada Erzurum ve Denizli illerinde üretime yönelik sanayi işletmeleri anakitleyi oluşturmuştur. Çünkü tanım olarak girişimci, üretim faktörlerini bir araya getirerek, üretim seviyesini yükselten ve sürdürür. Dolayısıyla yatırımların yapılması, istihdam olanakları yaratması ve ekonomik aktivitede sürükleyici rol alması nedeniyle iktisadi gelişmede mütepebbis ödese önemli fonksiyonlar icra etmektedir. Bu çalışmada giderek farklı bir konuma yönelen dolayısıyla bir taraftan ikinci sektörün gelişmemesi nedeniyle yapay veya demografik kentleşme olgusu yapayan ve aynı zamanda fiziki ve beşeri sermaye göçü veren Erzurum ili, diğer taraftan ikinci sektörün gelişimine bağlı olarak sosyo-ekonomik anlamda kentleşme olgusunu yapayan ve hem fiziki hem de beşeri sermaye göçü alan Denizli ilinin bu süreçte farklılaşmasına yol açan etkenlerden girişimciliğin rolü ele alınmaya çalışılmıştır.

3. Veri Kaynakları ve Yöntem

Bu bölüm ampirik bir çalışma niteliğinde olduğundan, uygulamalı araştırmalarda kullanılan anket yönteminin yanı sıra bizzat araştırmacılar tarafından gözlem ve mülakat da yapılmıştır.

Çalışmada iki ilde faaliyette bulunan üretime yönelik işletmeler anakitleyi teşkil ettiğinden, örneklemede de bu işletmeler ele alınmıştır. Bu amaç doğrultusunda Mart 2000 tarihi itibarıyla anakitleye Denizli ilinde 120 anket, Erzurum ilinde ise 100 anket uygulanmış ve bu anket formlarından Denizli için 95, Erzurum için 80 anketin değerlendirilmesi uygun bulunmuştur.

Anket çalışması yapıldıktan sonra elde edilen mevcut veriler SPSS adlı istatistik paket programa yüklenilmiş ve bu programda analize tabi tutulmuştur. Analiz sonuçları tablolaştırılarak, karşılaştırmalı olarak yorumlamaları yapılmıştır.

4. Araştırmanın Varsayımları

Erzurum-Denizli ölçünde modern-teorik girişimcilik beklentileri doğrultusunda genel olarak çalışmanın varsayımları sıralanmış ve ifade edilmiştir. Varsayımlar aşağıda maddeler halinde oluşturulmuştur:

Birinci varsayım: Girişimciler, girişimcilik rolünü aileden devralmaktadırlar ve buldukları yerdeki en çok yatırım yapılan sanayi koluna yatırım yapmaktadırlar.

İkinci varsayım: Girişimcilerin tanımadıkları insanlara yeterince güvenlerinin olmaması nedeniyle, ya şahis işletmesi olarak faaliyetleri ne devam etmekte ya da çok yakın akrabalarıyla ortaklık ve işbirliği yapmaya yönelmektedirler. Böylece girişimciler tarafından aile şirketi tipindeki çalışma yöntemi tercih edilmektedir.

Üçüncü varsayım: Ülkede yaşanan siyasal istikrarsızlık ve bunun yarattığı iktisadi belirsizlik ortamı girişimcileri özellikle gelecek endişesine dayalı olarak tasarrufta bulunmaya yöneltmekte ve bu durumda yatırımları olumsuz etkilemektedir. Enflasyonist yapı mevcut işletmelerin düşük kapasiteyle çalışmalarına ve istihdam sorunun ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Dördüncü varsayım: Girişimciler devletten yeterli ilgi ve desteği görememekte ve hatta devletin uyguladığı yanlış politikaları cezalandırıcı olarak algılamaktadırlar.

Beşinci varsayım: Tevrik kredisi almayan girişimciler bunun nedenini siyasilerle çıkar ilişkilerine girmeye, yodun bürokrasi ve maliyetlerinin yüksek olmasına bağlarlar.

Altıncı varsayım: Girişimcilerin işletmelerini büyütememelerinde karşılaşılan en önemli engeller fiziki ve beşeri sermaye yetersizliği ve uygulanan devlet politikalarıdır.

Yedinci varsayım: Girişimciler dünya ile yapılacak mukayesede kendilerinin geride olduklarını kabul etmekte ancak daha açık ve rekabetçi politikalarla söz konusu açığın kapanabileceğine inanmaktadırlar. Diğer taraftan, yabancı sermayeyle yapılacak işbirliğinin mevcut olumsuzluğu daha hızlı bir şekilde elimine edeceğini düşünmektedirler.

Sekizinci varsayım: Arzulanan seviyede girişimci ögesine sahip olamayan yörelerde kaçınılmaz sonuç, üretim faktörlerinin daha gelişmiş bölgelere yönelmesidir ki; bu da göç alan yörenin kentleşme sürecini olumlu yönde etkilerken, diğerlerini olumsuz yönde etkilemekte ve bölgesel dengesizliği derinleştirmektedir. Daha açık bir ifadeyle, girişimcilik ile ekonomik büyüme-kalkınma arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur.

5. Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Anket çalışmalarının özelliği yapıldığı yer ve zaman itibarıyla mevcut durumun fotoğrafının çekilmesi, yani statik bir analiz niteliği taşımasıdır. Dolayısıyla çalışmada örnek kitleye yöneltilen sorular sonrası elde edilen bilgiler, Mart 2000 tarihinde Denizli ve Erzurum illerinde üretime yönelik faaliyette bulunan işletme-işletme sahiplerinin karakteristiklerini yansıtmaktadır.

5.1. İşletmelerin ve Girişimcilerin Genel Özellikleri

Girişimcilerin genel özellikleri altında bu iki ilde faaliyette bulunan üretime yönelik işletmelerin sahiplerinin demografik özellikleri ile işletmelerin genel özellikleri örnek kitle ile genelleştirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede Denizli ve Erzurum'da faaliyette bulunan girişimcilerin doğum yeri açısından dağılımları ele alınmıştır (Tablo 1)

Tablo 1: İşletmecilerin Doğum Yerlerine Göre Dağılımı

	Denizli	Erzurum
--	---------	---------

	M.F. ^(*)	N.F. ^(**)	M.F.	N.F.
Köy	14	14.7	16	20.0
Kasaba-Belediye	13	13.7	10	12.5
Ýlçe	18	18.9	51	63.8
Ýl Merkezi	39	41.1	3	3.8
Diðer iller	11	11.6	-	-
Toplam	95	100.0	80	100.0

(*) M.F.; Mutlak Frekans

(**) N.F.; Nispi Frekans

Giriþimcilerin doðum yerleri açýsýndan daðýlýmýnda, kent orijinli olanlarin (kasaba, ilçe ve il dogumlular) Denizli’de %73.7, Erzurum’da ise %80.1 olduðu tespit edilmiþtir. Bununla beraber, il merkezi doðumlu olanlar Denizli’de %41.1, Erzurum’da ise sadece %3.8 oranýndadýr. Her iki ilde de giriþimcilerin büyük bir çoðunluðunun kent doðumlu olmasýnýn en önemli sebeplerinden biri; kentlerdeki yapamýn dinamikliði, belirsizliði, çok yönlülüðu ve farkli rol davranýþlarýnýn sayýsýna nazaran, kırsal alanlardaki yapamýn daha statik ve belirgin olmasýdır. İþ çeþidinin kentlere göre daha az sayýda, hatta büyük bir kýmýnýn mevsimsel olması, rol davranýþ düzlemlerinin sayýsýný, þeklini ve iliþkiler sistemini belirginleþtirmekte ve sýnýrlandırmaktadır. Böylece kentsel alanlarda yapayan bireyler, kırsal alanlarda yapayan bireylere göre olaylar arasýnda daha fazla baðantý kurabilen, iliþki sayýlarýnýn çokluðu ve farklılýðýndan dolayı ve oynadýklarý rol davranýþ düzlem sayýlarýnýn çokluðundan dolayı daha fazla yaratýcý olabilen, kentsel yapamýn pek çok belirsizliði karþýsýnda da risk üstlenmeyi öğrenmiþ ve tecrübe etmiþ kiºiler olmaktadır. Bu açıdan düþünüldüğünde, her iki ilde de kent doðumlu olan giriþimci sayýsýnýn yüksek oranda çýkması, giriþimciliðin olupmasında ve geliþmesinde önemli bir faktör olarak dikkate alınabilir. Özellikle Denizli’deki giriþimcilerin Erzurum’daki giriþimcilere göre daha büyük bir kýmýnýn þehir doðumlu olması sanayileþmenin daha belirgin olduðu Denizli ilinin, giriþimde bulunma zihniyetine yukarıdaki açıklamalar doðrultusunda daha anlamlý kýmaktadır.

Bir diðer önemli faktör ise; bilindiði gibi, sanayileþmenin baþlamasıyla birlikte bölgelerarasý geliþmiþlik farklarýnýn ortaya çýkmasýnýn kaçınılmaz olmasýdır. Çünkü giriþimciler, yatırımlarýný yaparken öncelikle dýþsal ekonomilerin söz konusu olduðu yerleri tercih etmekte, dolayısıyla kentsel alanlara yönelmektedirler. Sanayileþmenin kentsel alanlarda baþlaması, doðal olarak giriþimcilik vasýflarýnýn da bir tür kentsel alanlarda yapayan insanlarda kendiliðinden olupmasına sebebiyet vermektedir (Dinler, 1998: 113). Diðer taraftan ikinci sektörde yapayan geliþmelere baðlı olarak ekonomik geliþmenin temel unsurunu nüfusun þehirlere olan hareketi oluşturmaktadır (Eaton ve Eckstein, 1997: 444). Çalıþmada Erzurum ilinde faaliyette bulunan iþletme sahiplerinin il merkezi doðumlu olmayanlardan yoðunluklu bir þekilde olupması, doðal giriþimcilik eðitim seviyesini de olumsuz yönde etkilemekte ve buna baðlı olarak Erzurum’da iþletme faaliyetlerinin kýmýr kalmasına yol açmaktadır.

Mevcut iþin ne zamandan beri yürütüldüğüne iliþkin özet bilgiler Tablo 2de düzenlenmiştir. Bununla hem yerleik -gelenekselleim iþletme faaliyetleri hem de yeni yatırımların yapma eðilimleri belirlenmeye çalıþılacaktır.

Tablo 2: Mevcut İþin Yürütülme Süresi

	Denizli		Erzurum	
	M.F.	N.F.	M.F.	N.F.

0-5 yıl	21	22.1	23	28.8
6-10 yıl	23	24.2	15	18.8
11-15 yıl	16	16.8	12	15.0
16-20 yıl	16	16.8	7	8.8
21 yıldan fazla	19	20.0	23	28.8
Toplam	95	100.0	80	100.0

Girişimcilerin işletmecilik faaliyetlerinin zaman açısından dağılımında Erzurum ilinde istikrarsız bir yapı söz konusu iken; Denizli ilinde Erzurum'a göre zamana bağlı dağılımın büyük sapmalar içermediği, yani istikrarlı bir dağılımın olduğu görülmüştür. Bu durum, Erzurum'da girişimciliğin ve buna bağlı olarak yatırımların istikrarsız bir seyir takip ettiğini, zaman içerisinde bazı dönemlerde tepebbüs faaliyetlerinin askıya alındığını göstermektedir ki, bu da belirli dönemlerde bölgenin cazibesini kaybettiğine işaret edebileceği gibi, belkide en önemlisi, belirli bir süre sonra mevcut müteebbislerin işlerini başka bölgelere kaydırması anlamına gelmektedir. Özellikle Türkiye'de dışa göç olgusunun en şiddetli yaşandığı bu ilde, üretim faktörlerinden emek ve sermaye göçünün (Ervak, 1999: 11-18) yanısıra en önemli unsur, girişimci ögesinin belirli bir süre sonra ili terkettiğine işaret etmektedir.

Her iki ilde de açıktır ki; 21 yıldan daha fazla bir süredir faaliyette bulunan işletme sayısı oldukça azdır. Ankete katılan mevcut işletmelerin Denizli'de %80'i, Erzurum'da ise %71.2'si 1980'den sonra kurulan işletmelerdir. 1980'li yıllardan sonra korumacı devlet politikaları ile ekonomi yerine dışa açılmaya ve serbest girişime yönelik devlet politikaları ipeadamları için yeni imkanlar sunmuş ve teşvik etmiştir. 24 Ocak kararlarıyla başlayan ve 1983'ten sonra hız kazanan dışa açılma politikasıyla beraber ve serbest piyasa ekonomisi tercihleri doğrultusunda, dışa açılma potansiyelleri yüksek olan alanlara daha fazla teşvik verilmesiyle Denizli'de tarihsel olarak var olan dokümacılık kendine yol bulurken, Erzurum bu dönemde durgunluğun da ötesine geçerek gerilemiştir. 1990'lı yıllar ise küreselleşme ve serbest hareket yeteneğinin gelişmesiyle girişimcilik olgusunun arttığı dönemler olmuştur (Eroğlu, 1997). Son 5 yıl içerisinde Denizli'de girişimciliğin Erzurum'un aksine düşüş göstermesinin en önemli sebepleri; ürünlerinin çok büyük bir kısmını ihraç eden Denizli'nin hem bütün dünyada yaşanan ekonomik krizden yodun şekilde etkilenmesi hem de ana faaliyet sahası olan tekstil sektöründe emek maliyetinin yükselmesi, uzak doğu ülkelerinin daha ucuz mallarla pazara girmesi sonucunda ihracat artış oranlarında düşüşün yaşanmasıdır. Böylece daha önceki yıllara göre cazibesini yitirmeye başlayan sanayi kolu girişimde bulunma oranını da azaltmaktadır.

Diğer taraftan mevcut işin mülkiyet yapısı da geleneksel-modern girişimcilik unsuru ayırımında araştırmaya ıpyık tutar niteliktedir (Tablo 3).

Tablo 3: Mevcut İşinin Mülkiyet Yapısı

	Denizli		Erzurum	
	M.F.	N.F.	M.F.	N.F.
Bahıs Birketi	9	9.5	27	33.8
Aile	62	65.3	26	32.5

Ortaklýđý				
Adi Ortaklýk	1	1.1	9	11.3
Diğer	22	23.2	18	22.5
Toplam	94	98.9	80	100.0

Denizli ilinde mevcut iřin mülkiyet yapýsý; ĩahýs ĩirketleri %9.5, aile ortaklıđı %65.3, adi ortaklýk %1.1 ve diđer konumu ise %23.2 ĩeklinde bir oluřum gösterirken, ayný yapı Erzurum ilinde sýrasýyla %33.8, %32.5, %11.3 ve %22.5'dir. Bu yapıda en yođun ĩirket ĩekli Denizli'de %65.3 ile aile ortaklýđý olurken, Erzurum'da en yođun ĩirket ĩekli %33.8 ile ĩahýs ĩirketleri almýřtır. Denizli'de sermayenin aile iđerisinde de olsa, geniř bir tabana yayılmýř olduđ ileri sürülebilirken, Erzurum'da sermayenin daha ĩiřisel kaldıđı diđer ortaklýklara yönelmediđi gibi aile ortaklýklarýna da yönelmediđi açıktır. Bu durumda, güven unsurunun ve büyümenin Denizli'ye göre nispeten daha az gerçekleřtiđi ve iřletmelerin küçük iřletme niteliđinde olduđu öne sürülebilir. Bir sonraki tablodan da görülebileceđi gibi (Tablo 4) Erzurum'daki iřletmelerin %85'ninin istihdam ettiđi iřçi sayýsý sadece 1 ila 25 ĩiři arasýndadır.

İřletmelerin büyüklüđünü ve geliřmiřliđini yansıtan bir diđer öđe ise yukarıda da deđinildiđi gibi iřletmede çalıřtırýlan iřçi sayýsýyla belirlenir. Ortalama iřçi sayýsýnýn bir bölgede yüksek olması, o bölgenin o oranda geliřmiř ve güçlü bir giriřimcilik yapılanmasına sahip olduđunun ve o nispete de geliřme kaydıđının göstergesidir.

Tablo 4: İřletmelerde Çalıřan İřçi Sayýsý

	Denizli		Erzurum	
	M.F.	N.F.	M.F.	N.F.
1-10	11	11.6	49	61.3
11-25	11	11.6	19	23.8
26-50	16	16.8	7	8.8
51-100	19	20.0	3	3.8
101+	37	38.9	1	1.3
Toplam	94	98.9	79	98.8
Cevapsýz	1	1.1	1	1.3

Erzurum'da faaliyette bulunan iřletmelerin %61.3'ü 1 ila 10 arasýnda iřçi çalıřtırýran iřletme konumundadır. Oysa Denizli'de 50 ve üzeri iřçi çalıřtırýran iřletmelerin toplam iđerisindeki payý %58.9'dur. Bu oranlar, iřgücü çalıřtırmak açıřýndan Erzurum'da faaliyette bulunan iřletmelerin büyük bir çođunluđunun (çok) küçük iřletme tipinde olduđunu, Denizli'de ise iřletmelerin büyük bir kıysmýnýn orta ve büyük iřletme tipinde olduđunu göstermektedir. Talep yetersizliđine bađlı olarak iřletmelerin az sayıda iřçi çalıřtırmasi ve küçük iřletme tipinde olması, iřletmelerin gerektiđi ölçüde büyüememe ve bazen ölçek ekonomilerinden tam yararlanamama sorununu yařadıřklarýný gösterir. Ayný zamanda, bir önceki tabloda ortaklýklarýn Erzurum'daki iřletmeler için daha az, Denizli'deki iřletmeler için daha çok tespit edilmiř olması, iřletmeyi büyütmek açıřýndan yeterli sermayenin gerekli olduđunu ortaya koymaktadır. Erzurum'daki sermaye ortaklýklarýnýn Denizli'ye göre az olması iřletmenin sermaye azlıđýndan dolayı büyümesinde bir engel te'kil etmektedir.

Çalıřan iřçi sayýları dikkate alýndýđýnda, üretime yönelik iřletmeler geleneksel küçük sanayi iřletmeleri ve modern küçük sanayi iřletmeleri olarak sýnyflandırýlır

(Müftüoğlu, 1988: 15). Yukarıdaki açıklamanın paralelinde, böyle bir sınıflandırma, özellikle küçük sanayinin sorunlarının çözümünde etkili olmaktadır. Geleneksel küçük sanayi işletmeleri dar bir alandaki talebi karşılamak amacıyla basit teknikler kullanarak üretim yapan ve statik bir yapıya sahip işletmeleri kapsar. Modern küçük sanayi işletmeleri ise geniş bir Pazar talebini karşılamaya yönelik olarak kurulmuş bulunan ve faaliyet gösteren, gelişmiş üretim teknik ve yöntemlerini kullanan, dinamik bir yapıya sahip, sürekli bir değişim ve yenilenme içerisinde bulunan işletmeleri ifade eder (Demirdöden, 1996: 4). Bu çerçevede Erzurum'daki işletmelerin genel anlamda geleneksel küçük sanayi işletmeleri olduğu, buna karşılık Denizli'deki işletmelerin modern küçük sanayi işletmeleri olduğu söylenebilir.

Talep ve dolayısıyla piyasa-pazarlama yetersizliğine bağlı olarak ortaya çıkan sorun, atıl kapasiteyle çalışmak, yani mevcut kurulu kapasiteyi yeterince kullanamamaktır. Çünkü imalatçılar nerede geniş bir piyasa varsa, orada yoğunlaşma eğilimindedirler. Diğer taraftan nerede imalatçılar yoğunlaşmışsa, piyasa orada geniş bulunmaktadır.

Tablo 5: Mevcut Kurulu Kapasite Kullanım Oranları

	Denizli		Erzurum	
	M.F.	N.F.	M.F.	N.F.
0-20	3	3.2	12	15.0
21-40	2	2.1	16	20.0
41-60	15	15.8	26	32.5
61-80	35	36.8	14	17.5
81+	38	40.0	12	15.0
Toplam	93	97.9	80	100.0
Cevapsız	2	2.1	-	-

%40 ve daha altında bir oranda kapasite kullanımını Denizli'de %5.3 iken, bu oran Erzurum'da %35'tir. %80 ve üzeri kapasite kullanımını Denizli'de %40 iken, Erzurum'da %15'tir. Bu oranlar göstermektedir ki, Erzurum'daki işletmeler kuruluş aşamasında büyük işletme olarak kurulmasına karşılık, piyasada yeterli talep bulamamalarına bağlı olarak atıl kapasiteyle çalışmaktadırlar. Atıl kapasiteyle çalışmanın bir yansıması da yukarıda da belirtildiği gibi, işletmelerin işçi çalıştırmada daha azıyla yetinmelerine yol açmaktadır, yani önceki bulgularla örtüşen bir durum söz konusu olmaktadır.

Kapasitenin eksik kullanımını, işletmelerin ölçek ekonomilerinden yararlanamamalarına yol açmakta ve bu durum da işletmelerin ürettiği ürünlerin maliyetlerinin yüksek olmasına sebebiyet vermektedir. Yüksek maliyetli üretim, işletmelerin benzeri endüstride fiyat rekabetine girememesine neden olmakta ve sadece taşıma maliyetlerindeki avantajlarının bulunduğu yerde ürüne talep doğurmaktadır. Bu durum ise işletmelerin daha da lokalleşmesine sebep olmakta ve globalleşmenin yapıldığı bir çağda daha küçük pazarlarla yetinme zorunluluğunu beraberinde getirmektedir.

Diğer taraftan eksik kapasiteyle çalışmanın bir diğer sonucu da, bğgede istihdam seviyesinin düşmesi ve işsizlik seviyesinin yükselmesi şeklinde olumsuz bir tablo yaratmaktadır. Ayrıca önce durağan, daha sonra az gelişmiş bölge konumuna düşen illerde en kıt kaynak sermayedir. Böyle bir konumda da sermaye israfı söz konusu olmakta ve sermaye kendini en ekonomik değerlendirebilen bölgelere kanallandırmaktadır.

Üretilen ürünün pazar payları işletmelerin büyüklüğünü, dýþa açýlma ve rekabetçi güce sahip olup olmadýđý hususunda bilgi veren bir diđer göstegedir. Ýþletmecilikte dýþa açýlma nispetinde güçlü ve vizyon sahibi olmak da kaçýnýlmazdır. Dolayýsýyla giriþimcilik unsurunun incelenmesinde bir yöredeki işletme yapýsý incelenirken, söz konusu işletmelerin yerel kalmaktan çok, ürettikleri mamullerin bölgesel, ulusal ve hatta uluslararası alanda pazarlanmasý büyük önem arzeder. Tablo 6 Denizli ve Erzurum'daki mevcut giriþimcilerin bu dođrultudaki kalýplarýný verir

Tablo 6: Üretilen Ürünün Pazar Payları

	Yerel Pazar				Bölgesel Pazar				Ulusal Pazar				Uluslararası Pazar			
	Denizli		Erzurum		Denizli		Erzurum		Denizli		Erzurum		Denizli		Erzurum	
	M.F	N.F	M.F	N.F	M.F	N.F	M.F	N.F	M.F	N.F	M.F	N.F	M.F	N.F	M.F	N.F
% 1-20	19	20.	3	3.8	9	11.	20	25.	17	21.	8	10.	5	5.3	8	10.
% 21-40	3	0	8	10.	6	3	12	0	2	3	3	0	11	13.	1	0
% 41-60	7	3.2	16	0	1	7.5	11	15.	8	2.5	5	3.8	9	8	1	1.3
% 61-80	1	7.4	14	20.	2	1.3	5	0	11	10.	1	6.3	7	9.5	-	1.3
% 81 +	10	1.1	31	0	5	2.5	4	13.	7	0	1	1.3	30	7.4	-	-
		9.5		17.		6.3		8		13.		1.3		61.		-
				5				6.3		8				6		
				38.				5.0		8.8						
				8												
Toplam	40	41.	72	90.	23	28.	52	65.	45	56.	18	22.	62	65.	10	12.
		2		0		8		0		3		5		3		5

Tablo 6 incelendiđinde, Erzurum'da faaliyet gösteren işletmelerin çođunun ürettikleri ürünlerin büyük bir kýmýný bulduklarý yerde piyasaya sunduklarý, buna karþýlýk Denizli'deki işletmelerin ise daha çok ulusal ve uluslararası pazarlara yönelik üretimde bulduklarý görülmektedir. Bu durum, Erzurum'daki firmalarý ölçeklerini küçük tutmaya zorlarken, Denizli'deki firmalara daha büyük bir ölçekle çalıþma olanađý sađlamaktadır. Ýktisadi anlamda maliyetleri minimize etme olanađý sađlayan bu durumun yaný sýra daha büyük pazarlara açýlma, işletmelere entegrasyonun avantajlarýný da beraberinde getirmektedir. Çünkü entegre olmuş piyasalarda rekabet edebilmek amacıyla işletmeler daha büyük olmak zorundadırlar. Büyük işletmeler de; üretim için gerekli hammadde ve aramallarýnýn temininde daha yüksek pazarlýk gücüne sahip olma, yatýrýmlar için gereksinim duyulan sermayeyi daha kolay ve ucuz elde etme, daha fazla sayıda daha deđiþik yeteneklerde elemana sahip olduklarýndan farklı departmanlarýn eleman ihtiyaçlarýnýn sađlanmasýnda güçlük çekmeme, çevreleri ve kamu kuruluþlarý karþýsýnda nispeten daha güçlü bir konumda bulunma, bir yeniliđe ayak uydurmada kaynaklarýn harekete geçirilmesi açýsýndan daha fazla esnekliđe sahip olma, dýþ piyasalarda istikrarlý pazar pozisyonlarý du°turmada daha güçlü olma, vb. avantajlarý kolaylýkla elde ederler (Molle, 1991: 109).

Ayrýca yukarıda da belirtildiđi gibi giriþimcilik ruhunun kazanýlmasýnda en önemli öge olan vizyon sahipliði işletmelerin, dolayýsýyla işletme sahiplerinin dýþa açýlmalarýyla yakýndan iliþkilidir. Dolayýsýyla dýþa açýlmasýný sađlamýþ işletmelerde beklenen vizyon sahibi olma olgusunun, analize tabi tutulan Denizli ve Erzurum illerindeki giriþimcilerden Denizli'deki giriþimcilerde daha yüksek olmasý kuvvetle muhtemeldir.

Gelirin harcamalardan arta kalan kısmı tasarruf olarak adlandırılır. Yki ildeki işadamlarının işletmecilik faaliyetleri sonucu elde ettikleri gelirin tüketimden arta kalan, yani tasarruf edilen kısmının modern para talebi çerçevesinde dağılıp dağılmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 7: Tasarruf Saikleri

Nedenler Önem Seviyesi	Uzun dönemli amaçlar için		Geleceğin belirsizliği		Kısa dönemli ihtiyaçlar ve acil durumlar için		Yatırım yapmak ve işletmeyi büyütmek için		Diğer finans kaynakların a muhtaç olmamak için		Diğer	
	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.
1	13	9	43	24	10	14	27	29	2	5	-	1
2	12	12	17	16	19	16	27	17	8	16	-	-
3	18	9	14	15	6	20	16	14	10	10	3	-
4	10	13	2	8	13	5	6	9	5	8	-	-
5	5	12	2	3	2	3	-	2	14	13	-	-
6	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2	4
Toplam	58	55	78	66	51	58	76	71	39	52	5	5
% Dağılıym	61.1	68.8	82.1	82.5	53.7	72.5	80.0	88.8	41.1	65.0	5.3	6.3
Ki-Kare	6.926 (4)		8.311 (4)		12.821 (5)		4.913 (4)		2.883 (4)		4.667 (2)	

Denizli'deki işadamların tasarruf saiklerinden en önemlisini geleceğin belirsizliğine, dolayısıyla ihtiyat amaçlı para talebine dayandırmışlardır. Denizli'de ikinci önemli para talep etme unsuru olarak yatırım yapmak ve işletmeyi büyütmek alırken, bu öge Erzurum'da birinci sirayi yatırım yapmak ve işletmeyi büyütmek için tasarrufta bulunmak alırken, ikinci sirayi geleceğin belirsizliğine karşı tasarruf etme alternetifi almıştır. Bu ilk iki unsur dikkate alındığında, Erzurum'da otofinaşmana gitme ediliminin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Her iki ilin girişimcileri için geleceğin belirsizliklerine karşı tasarruf etme egilimlerinin bu denli yüksek çıkması, gerçekte ülkenin ekonomik ve siyasal durumuyla ilgilidir. Uzun süredir ekonomik ve siyasal alanlarda yaşanan istikrarsizlik, girişimcileri geleceğin belirsizliklerini yönetme konusunda daha etkin ve aktif faaliyetlerde bulunmak yerine, tasarruf yaparak adeta kendi kendini sigortalamaya tevik etmektedir. Özellikle Denizli'de işletmenin daha çok diş pazara hitap etmesine raşmen, bu alternetifin birinci derecede önem seviyesinde ve büyük bir çoğunlukla kabul görmesi ilk bakışta şayırtıcıdır. Halbuki; çoğunlukla iç pazara hitap eden Erzurum, sadece ülkenin kendi ekonomik ve siyasal istikrarsızlığını dikkate alırken, Denizli bir ayağının henüz gelişmekte olan ülke içerisinde diğer ayağının da dünya pazarında olması sebebiyle ülke içindeki istikrarsizliğin yani sıra adeta iki alan arasındaki mesafelerin dengesini kendi içinde kurmaya çalışmaktadır. Bir diğer husus ise Denizli'nin sadece ülkede yaşanan istikrarsızlıklardan değil, aynı zamanda dünyanın yaşadığı krizden de nasibini almasıdır. 1997 sonrasında Güney Asya

krizinin çođunlukla öz kaynak dýbý kaynaklara dayaly“finans” kaynaklýndan gelmesi sebebiyle iřletmeler finansman sorunlarında öz kaynaklýna daha fazla yaslama ihtiyacýný hissettiler. Dolayýsýyla çođunlukla bařka markalarý kullanarak pazarlara hitap eden ve henüz sanayileřmenin ilk basamađý olarak bilinen tekstil sektöründe bulunmuř olan iřadamlari, yine modern yaklařýmdan ziyade geleneksel yaklařýmýn niteliđi olan geleceđin belirsizliđi karřýsýnda tasarruf etmeyi ön plana çýkarmaktadırlar. Yatýrým yapmak ve iřletmeyi büyötmek için tasarruf yapma alternatifini ise her iki ilin de modern giriřimcilik açýsýndan potansiyellerinin var olduđunu göstermektedir (Tablo 7).

5.2. Girişimciliği Etkileyen Faktörler

Ýři kurmada etkin olan faktörler (Tablo 8), tepebbüs sahiplerinin “learning by doing” diye de ifade edilen “iři yaparak öđrenme” mekanizmasıyla mı, yoksa giriřimciliđin genel özelliđi olan risk üstlenme özelliđi ile mi iři kurmaya yöneldiklerini ortaya koyar.

Tablo 8: Ýři Kurmada Etkin Olan Faktörler

	Denizli		Erzurum	
	M.F.	N.F.	M.F.	N.F.
Ýři Babamdan Kaldýđý Ýçin Ýri Alýřkýndým	33	34.7	31	38.8
Daha Önceden Bu Ýri Ücretli Olarak Çalıřmýřtým	9	9.5	15	18.8
Bu Faaliyet Kolunda Yüksek Kazanç Elde Edildiğini Gözledim	10	10.5	5	6.3
Farklý Ýllerdeki Bir Yatýrýmý Kendi Ýlimde Gerçekleřtirmek Ýstedim	5	5.3	11	13.8
Bařka Ýri Sahası Bulamadým	1	1.1	2	2.5
Geleceđimi Daha Çok Bađýmsýz Çalıřmada Gördüm	7	7.4	8	10.0
Ýilde Üretim Sahasında Önceden Yapýlan Yatýrýmlarýn Kolaylık Sađlayacađýný Düündüm	26	27.4	6	7.5
Toplam	91	95.8	78	97.5
Cevapsýz	4	4.2	2	2.5

Tablo 8’den de göröldüđü gibi her iki ilde de iřin babadan kalmýř olmasý ve daha önceden o iři kolunda çalıřýlmasý faktörleri toplandıđýnda (Denizli’de %44.2, Erzurum’da %57.6 oranýnda) giriřimde bulunurken “iři yaparak öđrenme” faktörünün etkili olduđu görölmektedir. Buna ilaveten, farklý illerdeki bir yatýrýmý kendi illerinde gerçekleřtirme isteđinin varlýđý ve ilde üretim sahasýnda önceden bu konuda yapýlan yatýrýmlarýn kolaylık sađlayacađý düřüncesi yukarıda “iři yaparak öđrenme” faktörlerine eklendiđinde Denizli’de %76.9, Erzurum’da %78.9 oranýnda bir imitasyonun olduđu ortaya çýkmaktadır. Bir bařka ifadeyle, her iki ilde de giriřimciliđin taklite dayalı ve geleneksel bir yapı arzettiđi sonucuna ulařýlabilir.

Modern anlamda girişimci; emek, sermaye ve doğal kaynaklar diye ifade edilen üretim faktörlerini bir araya getirerek, üretilen faaliyetlerde bulunan ve bunun karşılığında da kâr elde eden kişidir. Geleneksel olarak girişimci çoğunlukla işletme sermayesinin de sahibi olduğu için girişim faktörü, sermayenin içerisinde kabul edilir ve ayrı bir faktör olarak ele alınmaz (Seyidoglu, 1992: 308). Bu tanımlamadan hareketle iki ilde girişimcilik fonksiyonlarının icra edenlerin, sermaye temini açısından modern bir fonksiyona mı, yoksa geleneksel bir fonksiyona mı sahip olup olmadıkları, işletme sahiplerinin sermayelerinin ilk kaynağına ilişkin soruya verdikleri cevapta belirlenmeye çalışılmıştır (Tablo 9).

Tablo 9: İşletme Sahibinin İlk Sermayesinin Kaynağı

	Denizli		Erzurum	
	M.F.	N.F.	M.F.	N.F.
Babamdan Kaldı	30	31.6	35	43.8
Arazilerimi Sattım	4	4.2	-	-
Yurt Dışında Tasarruf Ettim	10	10.5	1	1.3
Ortaklık Kurdum	39	41.1	11	13.8
Kendim Çalışarak Kazandım	1	1.1	32	40.0
Devletten Kredi Aldım	7	7.4	-	-
Bankalardan Kredi Aldım	3	3.2	1	1.3
Cevaplayan	94	98.9	80	100.0
Cevapsız	1	1.1	-	-

Modern unsur olarak girişimciliğin sermayenin ilk kaynağının “ortaklık kurma”, “devletten kredi alma” ve “bankalardan kredi alma” şeklinde bir yapıya göstermesi beklenirken; geleneksel girişimciliğin unsur olarak “babadan kalma”, “arazileri satma”, “yurt dışında çalışma” ve “kendisi çalışarak kazanma” biçimlerine yönelme göstermesi beklenir. Denizli ilinde modern anlamdaki faktörlerle işletme sermayesini oluşturan müteebbis nispeti %51.8 iken, bu oran Erzurum ilinde %15.1’dir. Diğer bir ifadeyle rakamlar, Erzurum’a göre Denizli’de daha risk üstlenimci ve girişimciliği gerektiren bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bir başka açıdan olaya bakıldığında, her iki ilde de bankadan ve devletten kredi alma durumunun çok düşük oranlarda çıktığını görebiliriz. Özellikle Erzurum’da anketimize katılan girişimcilerden hiç biri devletten kredi almazken, bankalardan sadece bir kişi kredi almıştır. Bu doğrultuda, her iki ilde de Weberian anlamda girişimcilerin muhafazakar değerlere sahip olarak sadece öz kaynak kullandıklarını ve başka yerlerden kredi almak yerine kendi kaynaklarıyla hareket etmeyi daha güvenilir buldukları söylenebilir. Aynı zamanda, Erzurum’daki girişimcilerin %83.8’i (Tablo 9) işlerini kurarken ya babadan kalan ya da kendileri çalışarak kazandıklarını kullanmışlardır. Ortaklık kurma oranı sadece %13.8’dir. Açık ki; Erzurum’da anketimize katılan girişimcilerin büyük bir çoğunluğu işletmelerini kurarken

kendilerine sermaye katkıсында bulunabilecek kendileri dışındaki kaynaklara yeterince güvenmemektedirler.

Yabancı sermaye ile yapılacak ortaklıklara bakış açısı girişimciliğin bir diğer önemli boyutudur. Lokal düünmekten çok global düünen, büyüebilmek için kendi gücü ve becerisini başkalarının gücü ve becerileriyle, özellikle kendinde olmayan vasıflara sahip kişilerin gücü ve becerileriyle birleştirmeyi göze alabilen girişimcinin modern tanımlamaya uyduğu kabul edilir. Bu bağlamda, yabancılarla işbirliğine gitmek ve ortaklıklar kurmak, öncelikle teknik bilgiye ulaşmayı sağlar, pazar payını genişletir, girdiyi kolayca ulaşılabilir hale getirir ve verimliliği yükseltir. Yabancı sermaye ile yapılacak ortaklığın genel anlamda ülke menfaatinin zedelemesi görülür, lokal düşüncenin bir yansımasıdır. Ancak bunun tek istisnası, dış ticarete koruyuculuğun nedenleri arasında gösterilen ulusal güvenlik argümanıdır (Seyidoğlu, 1996: 112-113). Tablo 10'da girişimcilerin yabancı sermaye ile ortaklıkta bakış açıları verilmiştir.

Tablo 10: Yabancı Sermaye ile Yapılacak Ortaklıklara Bakış Açısı

Nedenler Önem Seviyesi	Ülke menfaatine olumsuz etki		Teknik bilgi sağlar		Pazar Payını genişletir		Girdiyi ulaşabilme kolaylığı sağl.		Çalışma verimliliğini yükseltir		Diğer	
	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.
1	5	3	41	33	37	24	4	4	5	8	1	6
2	1	1	18	9	38	29	8	15	18	12	1	-
3	-	1	11	4	9	8	23	25	28	15	3	-
4	-	1	3	12	-	1	8	6	18	19	-	-
5	10	19	-	-	-	-	-	1	2	1	1	-
6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3
Toplam	16	25	73	58	84	62	43	51	71	55	7	9
% Dağılıym	16.8	31.3	76.8	72.5	88.4	77.5	45.3	63.8	74.7	68.8	7.4	11.3
Ki-Kare	3.485 (4)		10.958 (3)		1.763 (3)		2.839 (4)		4.219 (4)		9.469 (4)	

Yabancı sermayeye ortaklıkta bakış açısı hem Denizli'de hem de Erzurum'da paralellik göstermiştir. En önemliden en önemsiz doğru yabancı sermaye ile ortaklığın yansıması sırasıyla; teknik bilgi sağlar, pazar payını genişletir, çalışma verimliliğini yükseltir, girdiyi ulaşılabilir hale getirir ve ülke menfaatlerini olumsuz etkiler şeklinde sıralanmıştır.

Özellikle teknik bilgi sağlar başkalarının birinci derecede öncelikli kabul edilmesi, Denizli'de %88.4, Erzurum'da ise %77.5 oranında girişimci, yabancı sermaye ile yapılacak ortaklığın kendilerine pazar payı sağlayacağını ifade ederken, teknik bilgi sağlayacağına dair düşünceye iş adamlarının %76.8'i Denizli'de %72.5'i Erzurum'da

katılmışlardır. Frekans dağılymı aıyından ise birinci derecede yabancı sermayenin teknik bilgi sağlar ıykkı önemli kabul edilmiştir (kıkare dağılymı aıyından Denizli ile Erzurum'daki girişimcilerin derecelendirmelerinde farklılık gözlenmiş, bunun dışındaki faktörlerde benzeri bir dağılymın olduğu görülmüştür). Türkiye'nin teknik aıyından olumsuzluğunun farkında olmasının bir göstergesidir. Teknik aıydan zayıf olup, ancak kendinden güçlü olanlarla herhangi bir taassuba yönelmeden ıbirliğini gerektirir. Bu olgu modern anlamda girişimciliğin temel göstergesidir. Her iki ilde de aynı davranış kalıbının var olduğu gözlenmiştir. Diğer taraftan yabancı sermaye ortaklıklarının pazar payını genişleteceği düşüncesi, yabancılarla ortaklığın bir diğer yansımasıdır. Çünkü üretilen ürünü dışarda pazarlama ve pazar bulma güçlükleri, yabancı ortaklarla daha kolay ağılabilmektedir. Bununla aynı zamanda piyasa araştırmasının daha kolay yapabileceğine de kavuşulabilir.

Girişimcilikte mevcut durumu en iyi eilde değerlendirmek ve ona göre strateji tayin etmek önem arzeder. Çünkü girişimci özellikle yenilikler peinde koan kişi olarak tanımlandığında, yenilikleri ıpletmesine adapte etmede karşısına çıkan fırsatları değerlendirendir. Bu çerçevede girişimci, faaliyette bulunduğu ı kolunda kamunun sağladığı kolaylıklar-tevikleri bilen ve onlardan yararlanandış. Diğer taraftan teşvikler hakkında bilgi sahibi olmama, girişimcilikten uzak kalmanın bir göstergesi olarak kabul edilir. Benzer eilde ıpletme için mevcut teşviklerin uygun olmadığı düşüncesi, ya teşvikler konusunda yeterince bilgilenmemenin ya da kamunun teşvik sitesinde bölgesel ayırımıçılık yapmasının sonucudur. Teşviklerin ıpletme için uygun olmadığı düşüncesinin ikinci boyutu ile örtüşen bir diğer yapı da teşvik maliyetlerinin yüksekliği üşüncesidir. ıpletmelerin lokal kalmasına paralel küçük ıpletme olarak kalmaları, yukarıda da belirtildiği gibi, ölçek ve düşük kâr sorununu beraberinde getirmektedir. Düşük kâr marjları ile çalışan ıpletmelerde gözlenen durum ise, alınan teşvikin maliyetine katlanamama veya üstesinden gelinememe sorununu yaratır ve girişimciye teşviklerden yararlanma konusunda caydırıcı etki yapar. Teşviklerden yararlanma konusunda bir diğer olumsuzluk, teşviklerin yoğun bürokrasi gerektirmesi ve bu durumu ağmak için de siyasilerle çıkar ilişkisine yönelmeyi kaçınılmaz kılmaktadır. Bu etkenlerin bir bütün olarak yansıması da teşvikler konusunda girişimcinin hiçbir ümidinin kalmaması ekinde bir yansımaya yol açar. Gereçeleri ile belirtilen teşvik almama nedenleri, Denizli ve Erzurum illeri aıyından ağıdaki eekilde özetlenmiştir.

Tablo 11: Te°vik Kredisi Al(a)mama Nedenleri

Nedenler Önem Seviyesi	Bilgi sahibi olmama		Ýplet. uygun olmadýđý dü°üncesi		Yoğun bürokrasi		Maliyetinin yüksekliği		Siyasi. çýkar iliþk. girmeme eđilimi		Te°vik konusunda hiçbir ümit olmamasý	
	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.
1	4	4	14	15	12	22	3	4	4	7	4	6
2	3	1	4	2	6	12	8	13	4	14	2	9
3	-	1	2	4	4	5	3	8	8	10	5	11
4	-	3	2	3	4	2	1	6	2	6	3	4
5	-	2	3	9	-	1	5	4	1	1	2	5
6	6	12	-	2	-	2	-	3	2	1	-	-
7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	13	23	25	35	26	44	20	38	21	39	16	35
%	13.6	28.7	26.3	43.7	27.3	55.0	21.0	47.5	22.1	48.7	16.8	43.7
Dađýlým	8	5	2	5	7	0	5	0	1	5	4	5
Ki-Kare	6.742 (5)		5.041 (5)		4.380 (5)		5.204 (5)		3.879 (5)		1.689 (4)	

Te°vik kredisi almayan giri°imcilerin öncelikli sebeplerini yođun bürokrasi þýkký oluþturmaktadır. Erzurum'da ikinci derecede önceliđi, birinci derecede önceliđi alan þýk ile uyum gösteren siyasilere çýkar iliþkisine girmeme eđilimi almýþtır. Dađýlým açýsýndan mantýklý bir sýralamanýn olduđu Erzurum'da, giri°imciler te°vik alabilmek için karþý karþýya kaldýklarý yođun bürokrasinin siyasilere informelahlak dýþý yollarla aþýlabileceđi kanaatindedirler. Denizli'deki giriþimciler açýsýndan ikinci derecede önceliđi iþletme için uygun olmadýđý dipüncesi almýþken, bu alternatif Erzurum'daki giriþimcilerce üçüncü sýrada önemli bulunmuþtur.

Teþvik sistemi açýsýndan da ekonomik kalkýnmanýn temel amacý piyasa güçleri olmalıdır. Dolayýsýyla bütün politikalar bu güçleri uyarmaya yönelmelidir. Piyasa güçlerinin temel aktörleri ise giriþimcilerdir. Türkiye'nin kalkýnmasýnda ülke insanýnda bu ruhun geliþtirilmesi esastýr. Çünkü ulusal kalkýnma üzerine yapılan çalyþmalar göstermiþtir ki, zor fiziki ve cođrafi þartlara sahip olan ülkeler, eđer oradaki insanlar “know-how” ve “insiyatif”e sahipse, kýsaca giriþimcilik yeteneđine, refaha kavuþabilmektedirler. Ýspanya, Almanya ve Ýsviçre karþýlaþtýrýlmalý avantajýn tabiattan ziyade, insanlar tarafýndan yaratýldýđýný gösteren örnek ülkelerdir. Bir diđer örnek Amerikan ekonomik büyümesidir. E. F. Denison'un çali°masi, ABD'nin fert ba°ina gelir artýþýnda (1929-1962) açýklanmayan önemli bir kýsým bilgi, yönetim becerisi ve giriþimcilik gibi kurumsal faktörlere bađlanmaktadır (Denison, 1974: 12). Kalkýnmada bu derece önemli bir unsur olan insan-giri°imcilik faktörünün kamu eliyle yýldýrycý-yatýrym yapmadan vazgeçirici açýk ve net (teþvik) olmayan politikalarıyla deđil, anlaþýlýr ve ulaþýlabilir politikalarla desteklenmesi önem arzeder. Tablo 11'de toplam sütununa bakýldýđýnda, ankete katýlanlardan teþvik kredisi al(a)mayan iþ adamlarýný tespit edilmiþ olabilir. Açıktır ki; Erzurum'da teþvik kredisi al(a)mayan giriþimci sayısı Denizli'ye göre daha çoktur. Genel yüzde dađýlýmlarýna

bakıldığında, devletle olan ilişkilerden uzak durma eğiliminin yüksek olduğu da ortaya çıkmaktadır. Toplam cevaplayanlar içerisinde ilk iki önem seviyesinde sebep gösterilen hususlar değerlendirildiğinde, sonuçlar daha belirgindir.

İşletmeyi büyütememe, girişimcilerin karşılaştığı en önemli problemler arasında yer alır. Ancak işletmeyi büyütememede karşılaşılan zorlukların farklılığı, girişimcilik yetersizliği olarak ileri sürülebilecek içsel faktörlerden mi, yoksa girişimciyi aşan, dolayısıyla dışsal olarak kabul edilen faktörlerden mi kaynaklanıyor kaynaklanmadığı önem arzeder. Bu ayrımı sağlayacak uygulama sonuçları Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12: İşletmeyi Büyütememenin Önündeki Engeller

Nedenler Önem Seviyesi	Finansman yetersizliği		Kalif.Elem. yetersizliği		Yenilikleri takipetme zorluğu		Büyümenin getirdiği riskler		Devlet politikaları (vergi vb.)		Pazarın sürekli değişmesi	
	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.
1	36	44	6	8	4	2	13	7	26	8	6	5
2	12	9	16	22	6	6	21	12	15	11	18	10
3	5	4	19	9	6	10	9	12	16	20	14	7
4	9	2	7	6	2	10	8	9	3	12	8	3
5	-	1	7	4	9	7	2	6	6	7	5	10
6	4	2	2	3	10	5	1	4	2	4	7	13
7	1	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-
Toplam	67	62	57	52	38	40	54	51	68	62	58	48
% Dağılım	70.5	77.5	60.0	65.0	40.0	50.0	56.8	63.8	71.6	77.5	61.1	60.0
Ki-Kare	8.280 (6)		5.682 (5)		9.872 (6)		9.464 (6)		16.491 (5)		9.591 (5)	

Her iki il açısından da işletmeyi büyütememede karşılaşılan en önemli güçlük, finansman yetersizliği olarak belirtilmiştir. Ancak sıralamada birinci önceliği alan bu etken, ağırlık veya biddet olarak Erzurum’da daha belirginlik göstermektedir. Öyle ki; Erzurum’daki müteebbislerin mutlak frekans olarak 44’ü, nispi frekans olarak %55’i finansman yetersizliğini büyütememede birinci engel olarak görürlerken; Denizli’deki müteebbislerin mutlak frekans olarak 36’sı, nispi frekans olarak %37.9’u finansman yetersizliğini büyütememede birinci engel olarak görmüşlerdir. Burada dağılımın biddetinin Denizli’ye göre Erzurum’da yüksek olması, işletmecilik faaliyetlerinde Erzurum orijinli girişimcilerin finansman sorununu aşamadıkları, daha çok kendi olanaklarıyla bu sorunu aşmaya çalıştıkları ileri sürülebilir. Bu durum karşısında söylenebilecek olan sav, Erzurum’daki girişimcilerin geleneksel yaklaşımla hareket ettikleridir.

Büyütememede ikinci derecede önemli etken olarak Erzurum’daki girişimciler kalifiye eleman yetersizliğini öne sürmüşlerdir. Ülkeler bazında dünyanın gelişmiş bölgelerindeki büyük şehirler, gelişmeye bağlı olarak yani beşeri sermayeyi diğer gelişmemiş ülkelerden çekmekte ve kendi bünyelerinde masnetmektedirler.

Bunun en çarpıcı örneğini insanların kırsal ve tarımsal alanlardan şehir merkezlerine doğru göç etmesi oluşturmaktadır. Bu göç unsuru gelişmiş ülkelerde 1800'li yıllarda gündeme gelirken, gelişmekte olan ülkelerde 20. yüzyılda yaygınlık kazanmıştır (World Atlas: 1998). Ancak kırsal-kent göçü olgusu kalifiye elemanın kendini daha iyi değerlendirebildiği gelişmiş illere doğru olmaktadır. Çünkü beşeri sermayenin en iyi şekilde değerlendirildiği kentler daha üretken olup, daha fazla nüfusa, yüksek ücretlere, rantlara ve fert başına daha yüksek sermayeye sahiptirler (Wallerstein, 1988: 591-597). Bu durum adeta negatif kentleşme olgusu ya da Erzurum'da daha da derinleşmektedir. Diğer taraftan söz konusu olumsuzluğun bir diğer yansıması da Erzurum'da bulunan Atatürk Üniversitesi'nin verdiği muazzam beyin göçü olgusudur (Emsen, 1994: 283-299).

Diğer taraftan Denizli'deki girişimciler devlet politikalarının, özellikle vergi, sigorta ve teşvik sistemindeki yanlış uygulamaları ileri sürmüştür. Büyümemenin önünde görülen üçüncü problem, ikinci derecedeki sıralamanın yer değiştirmiş halidir. Yani Denizli'deki girişimciler büyümemede üçüncü etken olarak kalifiye eleman yetersizliğini; Erzurum'daki girişimciler ise devlet politikalarının göstermişlerdir.

Özellikle iki ilde de finansman yetersizliğinin birinci derecede büyümemeye engeli olarak görülmesi, finans sisteminin enflasyona bağlı olarak yüksek faizlerle çalışmasına bağlanabileceği gibi, yukarıda da ifade edildiği üzere, finansman problemini kendi iç bünyelerinde çözmeye çalışmaktan da kaynaklanabilir. Ancak her 1.4 yılda bir değişen hükümlere bağlı olarak ortaya çıkan siyasal istikrarsızlık ve bunun beraberinde getirdiği ekonomik çalkantı, özellikle enflasyon-faiz sarmalının doğmasını kaçınılmaz hale getirmektedir. Bu durumda ortaya çıkan yüksek faizler ise girişimcileri finans sistemine bağlı olarak gelişmekten büyümeğe alıkoymaktadır. Dolayısıyla mevcut bu durumun yapısal bir bozukluğa bağlı olduğu, dolayısıyla dışsal bir özellik arzettiği söylenebilir.

Kalifiye eleman yetersizliği de bir diğer dışsal faktördür. Burada faaliyette bulunan sektörün yeterince büyümemesi, işletmelerin ihtiyaç duyduğu kalifiye eleman arzını kısıtlamaktadır. Sorun, dışsal ekonomilerden kaynaklanmaktadır. Çözümlemede ekonominin ihtiyaçlarına uygun eleman yetiştirilmesini sağlayacak bir eğitim programı planlamasının olmamasıdır. Fakat işletmelerin de araştırma geliştirmeye öncelik vermeyen hazırcı politikaları mevcut sorunu derinleştirmektedir. Dolayısıyla büyümeyi sağlamak için kendi elemanını yetiştirme görevi, modern anlamda girişimcinin temel fonksiyonlarından biri olduğu dikkate alınırsa, bu anlamda iki ilde de yeterli seviyede girişimcilik vasfının oluşmadığı öne sürülebilir.

Devlet politikalarının ve özellikle vergilerin aşırı yük olması, girişimciliği baltalayan faktör olarak görülebilir. Üretsel faaliyetlerin cezalandırılması değil, ödüllendirilmesi gereğinin algılandığı bir dünyada, girişimcilik faaliyetlerini ödüllendirici-teşvik edici dünya politikalarının Türkiye'ye adapte edilmesi gerekliliği vardır. Girişimcinin kendisinden ziyade kamudan kaynaklanan büyümemeye sorunu, doğrudan dışsal kabul edilir.

Erzurum ve Denizli'deki girişimcilerin Türkiye'de girişimcilik ögesini engelleyen faktörlere ilişkin bakış açılarını aşağıdaki gibidir.

Tablo 13: Türkiye’de Girişimcilik Ögesini Engelleyen Faktörler

Nedenler Önem Seviyesi	Devletin uyg. yan. ve ceza. politikalar		Sosyo-kült. Sist. bađlý bireysel. gelişememe		EğitimKur. girişimcilik ruhu için yetersizliği		I° hayatýndan kopuk eđitim		Çekememe kýskançlýđa bađlý engeller		Diğer	
	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.
1	57	47	12	7	10	7	11	4	2	12	1	3
2	8	14	13	22	29	18	20	6	17	15	-	1
3	5	6	20	8	18	21	22	19	10	8	2	1
4	6	1	5	11	6	12	12	16	14	9	-	-
5	3	3	7	7	4	4	3	11	16	15	-	-
6	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	2	5
Toplam	79	71	57	56	67	62	68	56	60	59	5	10
% Dađýlým	83.2	88.8	60.0	70.0	70.5	77.5	71.6	70.0	63.2	73.8	5.3	12.5
Ki-Kare	5.850 (4)		12.015 (5)		5.149 (4)		15.148 (4)		9.602 (5)		2.196 (3)	

Her iki ildeki işletmeciler, Türkiye’de girişimciliğin yeterince gelişmemesinde en önemli faktör olarak devletin yanlış ve cezalandırıcı politikalarını göstermişlerdir (Tablo 13). Türkiye’de mali disiplinin sağlanamamasına paralel olarak uygulanan vergi ve benzeri politikaların teebbüs faaliyetlerine olumsuz etkide bulunduğu fikri üzerine yoğunlaşma söz konusudur. Diđer taraftan kamunun borçlanma geređine bađlý olarak yüksek faizlerle devletin borçlanmaya yönelmesi, rantiyeler olarak ifade edilen bir sýnýfın dođmasına da yol açmýştýr. Herhangi bir risk olmaksýzýn, böylesi bir tatlı kazanç olgusunun yaratýldýđý Türkiye’de mal ve hizmet üretip, onu pazarlamaya yönelme işi hem zahmetli hem de riskli olmaktadır. Dolayısıyla mevcut girişimciliđi besleyecek öge, kamunun kendini disipline etmesiyle dođal bir süreçte ortaya çýkacađýna ilþkindir.

Ayrıca Türkiye’deki eğitim sisteminin girişimcilik ruhunu törpüleyici bir yapıda olduđu ve iş hayatýndan kopuk ve statik bir eğitim verdiđi savları, girişimciliğin gelişmemesinde ikinci ve üçüncü sırayı alan faktörler olarak gösterilmiştir. Eğitim sisteminde yapılacak reformla, þikayet unsuru olan ezberci dayalı ve kþiliđi baský altına alýcý bir yapıyı deđiştirmek suretiyle söz konusu olumsuzluđun elimine edilmesi mümkündür. Girişimciliğin gelişmemesinde dördüncü sırayı çekememezlik ve kýskançlýđa bađlý olarak girişimcilerin davranması ve beşinci sırayı sosyo-kültürel sisteme bađlý olarak bireyselliğin gelişmemesi almýştýr. Kamudan kaynaklanan üç olumsuz faktörün giderilmesiyle toplumsal yapıda gözlenen bu son iki olumsuzluđun tedrici olarak ortadan kalkacađý düþünülebilir. Uzun vadeli bir programlamanın sonucu olabilecek böylesi bir politika deđişikliđi, þüphesiz daha sonraki nesiller için yaratýcýlýđýn gelişmesine katkıda bulunacaktır.

5.3. Girişimcilerin Dünyadaki Gelişmelere Bakış Aıyları

Yki ildeki işadamların dünyada yapılan yatırımlar ve girişimcilik ruhu ile Türkiye'deki girişimciliği karşılaştırmaları istenmiş ve bu tür mukayese sonucu elde edilen sonuçlar aşağdaki tablo ile özetlenmiştir.

Tablo 14: Girişimcilerin Dünyadaki Gelişmelere Bakış Aıyları

Nedenler �nem Seviyesi	Dünyaya yetişmemiz imkansız		Dyşa kapanırsak, gelişebiliriz		Bizim i piyasamız bize yeterli		Dünyaya rekabetle yetişebiliriz		Reka. dyşa y�n. strateji başarılı olur		Diğer	
	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.	Dnz.	Erz.
1	7	19	1	3	-	4	53	35	29	14	2	2
2	1	2	-	4	1	5	32	23	48	28	1	-
3	6	5	7	6	1	8	1	6	7	11	9	4
4	1	2	2	11	7	8	-	2	-	4	-	-
5	4	12	3	4	3	5	-	-	-	1	-	1
6	1	-	1	1	-	2	-	-	-	-	1	1
Toplam	20	40	14	29	12	32	86	66	84	58	13	8
% Dağılym	21.1	50.0	14.7	36.3	12.6	40.0	90.5	82.5	88.4	72.5	13.7	10.0
Ki-Kare	5.208 (5)		7.079 (5)		7.042 (5)		8.237 (3)		12.027 (4)		2.897 (4)	

Burada genel anlamda iki fikir üzerine yoğunlaşma söz konusu olmuştur. Bu fikirlerden ilki, dördüncü seçenekte yer alan ‘‘dünyadaki yatırımlar ve girişimcilik ruhu bize göre çok ilerde, fakat dünyaya aıldıya gelişebilir ve biz onlara ulaşabiliriz’’ alternatifini ile beşinci seçenekte yer alan ‘‘yabancı yatırımcılar gibi rekabetçi ve dünya pazarına yönelik uzun vadeli bir strateji ile girişimcilik yapılsa, onlardan daha başarılı oluruz’’ alternatifleri liberal düşünce orijinlidir. Diğer fikir ise birinci seçenekte yer alan ‘‘dünyadaki hızlı gelişimin çok gerisindeyiz ve yetişmemiz tamamen imkansız’’ alternatifini, ikinci seçenekte yer alan ‘‘kendi içimizde kalır ve dyşarıyla ilişkilerimizi azaltırsak, gelişebiliriz’’ alternatifini ve üçüncü seçenekte yer alan ‘‘dünyadaki gelişmeler bizi ilgilendirmez ve biz onlarla rekabet etme durumunda değiliz’’ alternatifleri ise korumacı-müdahaleci düşüncenin bir yansıması olarak kabul edilebilir.

Denizli ve Erzurum'daki işadamların büyük bir çoğunluğunun ilk fikir üzerinde ekseriyetle mutabık kaldıkları gözlenmiştir. Globalleşmenin yaygınlaştığı bir dünyada olması gereken de zaten budur. Her iki ildeki işletmecilerin dyşa açık, rekabetçi yapıyı savunmaları, süregelen trendin gerisinde olmadıklarının bir göstergesidir. Diğer taraftan her iki ildeki girişimcilerin ikinci gruba çok az seviyede yigilmiş olmaları, zayıf oluşlarının bir göstergesi konumundadır. Özellikle otarpi diye de ifade edilen kendi içimizde kalır ve dışarıyla ilişkilerimizi azalttığımızda gelişebileceğimizi savunanların nispetlerinin az oluşu, Türkiye'deki girişimciliğin geleceği aıyından  mit vericidir. Ancak bu alternatifin Erzurum'daki işadamlarında nispi olarak yüksek olması, zayıf işletmelerin korumacilik davranışlarının bir

yansımasıdır ve Denizli ile mukayese edildiğinde, bu ilde daha zayıf bir girişimcilik yapısının olduğu görülmektedir. Asılolan, üretimi yedinci-kitlevi bir şekilde yapabilme ve bu ürünleri daha geniş pazarlara sunabilmedir.

6. Sonuç

Çalışmanın varsayımları ile bulguları birbiriyle oldukça örtüşmektedir.

Birinci varsayım doğrultusunda, her iki kentte de girişimciliğin ve girişimcilik rolünün aileden devralındığı ve girişimcilerin yaygın olarak bulunan sanayi kolunda faaliyet gösterdikleri gözlemlenmiştir. Diğer bir ifadeyle, iki kentte de taklide dayalı (imitation) ve geleneksel girişimcilik anlayışının hakim olduğu sonucuna varılmıştır.

İkinci varsayım ile ilgili olarak girişimcilerin tanımadıkları insanlara yeterince güvenlerinin olmaması nedeniyle, ya şahıs işletmesi olarak faaliyetlerine devam etmekte oldukları ya da çok yakın akrabalarıyla ortaklık ve işbirliği yapmaya yöneldikleri görülmüştür. Böylece, girişimciler aile şirketi şeklindeki çalışma yöntemini tercih etmektedirler. Bu bağlamda, Erzurum'da girişimcilerin ya şahıs işletmesi (%33.8) olarak ya da aile ortaklığı (%32.5) şeklinde faaliyetlerine devam ettikleri, Denizli'de ise daha ziyade aile şirketine (%65.3) tercih ettikleri tesbit edilmiştir. Böylece, Denizli'de sermayenin aile içerisinde de olsa, geniş bir tabana yayıldığı, buna karşılık Erzurum'da sermayenin daha kişisel kaldığı ortaya çıkmıştır. Bu kişiselliğin ve aile ortaklığının yaygın olmasında, her iki ilde işletme konusunda bir güvensizlik duygusunun hakim olduğu görülmektedir. Bu güvensizlik duygusunun bir başka yansıması üçüncü varsayım ile elde edilen bulgularla da tespit edilmiştir. Ülkede yaşanan siyasal istikrarsızlık ve bunun yarattığı iktisadi belirsizlik ortamı girişimcileri özellikle gelecek endişesine dayalı olarak (ihtiyat saiki ile) tasarrufta bulunmaya yönelmekte ve bu durum da yatırımları olumsuz etkilemektedir. Enflasyonist yapı özellikle Erzurum'daki mevcut işletmelerin düşük kapasiteyle çalışmalarına (Erzurum'da %60 üstü kapasiteyle çalışan işletme nispeti %32.5' iken, Denizli'de bu oran %76.8) ve istihdam sorunun ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Söz konusu olgu, dışı açılmamış Erzurum ekonomisinin mali disiplindeki bozulmalardan daha fazla etkilendiğine işaret eder.

Girişimciler, Türkiye'de girişimcilik ögesini engelleyen faktörlerden en önemlisinin devletin uyguladığı yanlış ve cezalandırıcı politikalar olduğunu öne sürmüştür. Türkiye'de de mali disiplinin sağlanamamasına paralel olarak uygulanan vergi ve benzeri politikaların tepebüt faaliyetlerine olumsuz etkide bulunduğu fikri üzerine yoğunlaşma söz konusudur. Diğer taraftan kamunun borçlanma gereğine bağlı olarak yüksek faizlerle devletin borçlanmaya yönelmesi, rantıye olarak ifade edilen bir sınıfın doğmasına da yol açmıştır. Herhangi bir risk olmaksızın, böylesi bir tatlı kazanç olgusunun yaratıldığı Türkiye'de mal ve hizmet üretip, onu pazarlamaya yönelme işi hem zahmetli hem de riskli olmaktadır. Dolayısıyla mevcut girişimciliği besleyecek öge, kamunun kendini disipline etmesiyle doğan bir süreçte ortaya çıkacağına ilipkindir. Öte yandan, girişimcilik üzerinde olumlu etkiye sahip olan teşvik uygulamaları da amacına ulaşmamıştır. Halbuki, teşvik sistemi ekonomik kalkınmanın temel faktörü olan piyasa güçlerini harekete geçirci mahiyette olmalıdır. Oysa, teşvik kredisi al(a)mayan girişimcilerin öncelikli gereksinimi yoğun bürokrasi olmaktadır. Kalkınmada bu derece önemli bir unsur olan insan-girişimcilik faktörünün kamu eliyle yıldıracıcaydırıcı açık ve net olmayan teşvik politikaları ile değil, anlaşılır ve ulaşılabilir dolaylı teşvik politikalarıyla (vergi, sigorta indirimi, ucuz enerji tahsisi, vb.) desteklenmesi önem arz etmektedir.

Girişimciler, kendilerini gelişmiş ekonomilerdeki girişimcilerden daha geride bulduklarını kabul etmekte, ancak bu farklı dýþa açık ve rekabetçi politikalarla kapatabileceklerine inanmaktadırlar. Diðer taraftan, yabancı sermaye ile yapılacak işbirliğinin mevcut olumsuzluğu daha hızlı bir şekilde elimine edeceğini düşünmektedirler.

Arzulanan seviyede girişimci ögesine sahip olamayan yörelerde kaçınılmaz sonuç, üretim faktörlerinin daha gelişmiş bölgelere yönelmesidir ki; bu da göç alan yörenin kentleşme sürecini olumlu yönde etkilerken, diğerlerini olumsuz yönde etkilemekte ve bölgesel dengesizliği derinleştirmektedir. Bu durum Denizli ve Erzurum örneğinde kendisini bariz bir şekilde göstermektedir. Erzurum 1980'li ve 1990'li yıllarda sürekli net dış göç veren (%-0.65 ve %-0.113) bir kent konumunda iken, Denizli aynı yıllar itibarıyla net göç alan (%0.3 ve %0.15) bir il konumundadır. Bu durum beşeri sermaye göçü açısından Denizli'nin göç alan, Erzurum'un göç veren il olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca mevduatların krediye dönüşüm oranlarının Erzurum'a göre Denizli'de daha yüksek olması, beşeri sermaye göçüne ilaveten fiziki sermaye göçünün de olduğuna işaret eder. Bu iki olgunun yansıması da GSYİH'deki gelişmelerden görülebilir. Bu bağlamda, her iki ilin yıllık ortalama GSYİH'deki değişimleri ele alındığında, 1988-1998 döneminde Denizli %5.72 oranında, Erzurum aynı dönemde %0.5 oranında büyümüştür (DIE ve DPT). Denizli'nin daha yüksek bir büyüme hızına sahip olmasında kuşkusuz girişimciliğin payı net bir şekilde ortadadır.

Özetle, Erzurum'daki işletmelerin (girişimcilerin) genel anlamda geleneksel küçük sanayi yapısında oldukları, buna karşılık Denizli'deki işletmelerin modern küçük sanayi işletmeciliğine daha yakın oldukları söylenebilir. Her iki ildeki girişimcilerin modern anlamdaki girişimcilikten (icatçı) ziyade taklitçi bir yapı sergiledikleri görülmüştür. Ancak bu taklitçilik Denizli'de tekstil sektörü üzerinde yoğunlaşırken, Erzurum'da geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Denizli karşılaştırmalı üstünlüğünü tekstil sektöründe yakalayarak, ekonomisini hızla büyütüp; Erzurum ise avantajlı olabileceği bir sektörü dahi geliştirememiştir.

KAYNAKÇA

- Casson, M. **Entrepreneurship and Business Culture: Studies in The Economics of Trust**, Vol.1, Edward Elgar , 1995.
- Demirdöden, Osman. **Küçük ve Orta Büyüklükteki Ýřletmeler (Problemleri ve Çözüm Önerileri)**, Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası Yayın No: 1996-1, Erzurum, 1996.
- Denison, E. F. **Accounting for United States Economic Growth 1929-1969**, Washington, DC. 1974.
- Dinler, Zeynel. **Bölgesel Ýktisar**, Etkin Kitabevi Yayınları, Bursa, 1998.
- DPT, **Ýller ve Bölgeler Ýtibariyle Çeřitli Göstergeler**, ubat 1999.
- Eaton, Jonathan and Zvi Eckstein (1997). “Cities and Growth: Theory and Evidence from France and Japon”, **Regional and Urban Economics**, Vol: 27, pp: 444-474.
- Emsen, Ö. Selçuk (1994). “Atatürk Üniversitesi’nde Beyin Göçü Olayına Bir Bakış”, **Atatürk Üniversitesi ÝYBF Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 3-4, ss: 283-299.
- Eroğlu, Feyzullah (1997), “Denizli Sanayileşmesinin Toplumsal Bir Dinamiği Olarak Girişimcilik Kültürü”, **21. Yüzyıla Doğru Denizli Sanayi Sempozyumu Bidiriler Kitabı**, Denizli.
- Ervak, **Erzurum Ýli Kalkınma Raporu (II)**, Erzurum Vakfı Yayınları, Erzurum, 1999.
- Friedman, Thomas, **Lexus ve Zeytin Ađacı, Küreselleřmenin Geleceđi**, (Çev: Elif Özsayar), Boyner Holding Yayınları, Ýstanbul, 2000.
- Ivancevich, J.M., P. Lorenzi ve Diğerleri, **Management, Quality and Competitiveness**, Second Edition , London 1997.
- Kuratko, Donald F., Richard M.Hodgetts, **Entrepreneurship, A Contemporary Approach**, Fourth Edition, The Dryden Press, New York 1988.
- Molle, Willem. **The Economics of European Integration**, Dartmouth Publishing Company, Vermont, 1991.
- Müftüođlu, Tamer. **Ýřletme Ýktisadı**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999.
- Seyidođlu, Halil. **Uluslararası Ýktisar: Teori, Politika ve Uygulama**, Güzem Yayınları, Ýstanbul, 1996.
- Seyidoğlu, Halil. **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, Güzem Yayınları, Ankara, 1992.

Tekin, Mahmut. **Giriřimcilik, Kendi Ýşini Kurma Ýönetme**, Damla Ofset, Konya, 1999.

Wallerstein, I (1998). “Ulusal ve Uluslararası Göçün Eđitimsel Sonuçları”, **Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi**, Ýçinde, ss: 591-597.

Wennekers, Sander ve Roy Thurik (1999). “Linking Entrepreneurship and Economic Growth”, **Small Business Economics**, 13:27-55.